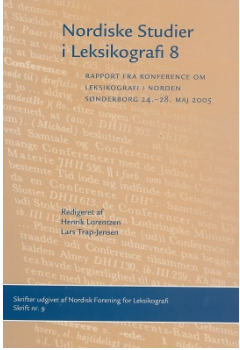

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	(Hur) använder du ordböcker? En undersökning bland svensklärarstuderande och svensklärare	
Forfatter:	Alexandra Granström	
Kilde:	Nordiska Studier i Leksikografi 8, 2006, s. 121-128 Rapport från Konferens om lexikografi i Norden, Göteborg 27.-29. maj 1999	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

(Hur) använder du ordböcker? En undersökning bland svensklärarstuderande och svensklärare

(How) do you use dictionaries? A survey among teacher students and teachers of Swedish. This article is based on an essay written during the autumn semester in 2004 at Uppsala University. The essay has a lexicographic approach and the purpose is to examine the use of dictionaries among the category of student teachers and teachers of Swedish. Age and education were presumed to affect their use. A questionnaire was handed out to the informants. The most important results show that the majority of the informants, especially teachers, use dictionaries, but almost exclusively printed editions. Although the informants claim to look up word explanations for the most part, it is still dictionaries that focus on grammar that are actually used. More than half of the informants said they had not had any form of education in dictionary use, but experienced a positive attitude towards the subject. An interesting question is why they have not been taught to use dictionaries and what the attitude of other kinds of teachers, for example teachers of Swedish as a second language education, is.

1. Inledning

Använder du ordböcker? Och i så fall hur? Det är två frågor som öppnar en bred kunskapslucka inom svensk språkforskning. Antingen ordboken finns till hands i tryckt eller idag kanske oftare i elektroniskt format, så finns det oftast tillgång till ett flertal olika ordböcker både i hemmet och på arbetsplatsen. Däremot är frågan om dessa språkverktyg faktiskt används och inte bara står i hyllan som obligatoriska böcker utan att tjäna sitt syfte. Idén att undersöka hur saken kan förhålla sig inom en kategori ordboksanvändare fick jag genom Svenska språknämnden och den rubriklista som de utarbetat för ämnesval till uppsatser. Rubriken finns under ämnet lexikografi, ett område som jag insåg sällan bidrar med ny kunskap om ordboksanvändning och då minst av allt ur ett användarperspektiv. Inte heller har någon större undersökning på svenskt håll påbörjats, vilket i sin tur ökade mitt intresse och min motivation för det valda uppsatsämnet. Föreliggande artikel baserar sig på min uppsats och jag har här valt att presentera mitt tillvägagångssätt samt de viktigaste resultaten av undersökningen.

1.1. Syfte

Jag vill undersöka hur svensklärare och svensklärarstuderande förhåller sig till och använder sig av enspråkigt svenska ordböcker och liknande hjälpmedel i textbearbetning på svenska. De är viktiga språkförebilder för elever i olika åldrar och jag vill därför i första hand ta reda på och beskriva hur den förebilden kan se ut vad gäller lärarnas användning av ordböcker. I andra hand utgår jag från att ålder och utbildningsbakgrund utgör påverkande faktorer på bruket av ordböcker. Min hypotes är

att yngre användare främst skulle nyttja elektroniska alternativ och då slå upp grammatiskt inriktade problem. Äldre användare skulle använda tryckta ordböcker och i sin tur slå upp moderna språkaspekter, exempelvis nyord och slang.

1.2. Material och metod

Enkäterna delades i första hand ut bland svensklärare i en medelstor mellansvensk stad med en så stor spridning som möjligt enligt undervisningsnivå. Av dessa svarade endast 13 stycken gymnasielärare, varför även enkäter delades ut till 20 stycken universitetsanställda svensklärare. För att ytterligare komplettera materialet valde jag också ut lärarstudierande som informantgrupp. Samtliga av dessa, 45 stycken gick vid undersökningstillfället – hösten 2004 – lärarprogrammet. 18 stycken studenter läste första terminen vid en institution för nordiska språk och hade undervisning i den första kursen i svenska, Svenska 1. De övriga, 27 stycken, läste tredje terminen och hade undervisning i kursen Svenska 3. Informantgrupperna benämner jag i det följande och i uppsatsen i övrigt för ”Svenska 1”, ”Svenska 3” samt ”Lärare”.

2. Resultat

Jag redogör i det följande för mina viktigaste resultat eftersom en genomgång av alla enkätfrågor inte ryms inom ramarna för denna artikel. Till redogörelsen fogar jag relevanta statistikuppgifter i tabellformat för att på så vis tydliggöra resultaten.

Grupp	<u>Använder</u>		<u>Använder inte</u>		<u>Totalt</u>	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Svenska 1 (n= 18)	8	44	10	56	18	23
Svenska 3 (n= 27)	20	74	7	26	27	35
Lärare (n= 33)	31	94	2	6	33	42
Totalt (n= 78)	59	76	19	24	78	100

Tabell 1. *Användarfrekvens av ordböcker*

Som tabell 1 visar används ordböcker, men behöver inte vara en självklarhet för alla. Användningen ökar ju längre hunden man är i sin utbildning, därmed också ju äldre man blir. En förklaring till detta kunde vara att kravet på den egna textbearbetningen stiger i takt med utbildningsgraden och därmed ökar även medvetenheten om det egna språket eftersom man tvingas att fundera på ordval, formuleringar och struktur. Då blir ordboken en nyttig och ofta ofrånkomlig tillgång. Att knappt någon av lärarna inte använder ordböcker skulle i så fall bekräfta resonemanget.

Ett andra viktigt resultat som undersökningen gav kullkastade min givna hypotes. Samtliga informanter, oberoende ålder, tycks föredra tryckta ordböcker framom elektroniska varianter, d.v.s. de som finns inlagda i datorer eller publicerade på Internet. Ytterst få hade markerat för dessa motsvarigheter, varför jag valde att fortsättningsvis koncentrera min resultatgenomgång och diskussion kring tryckta ordböcker. Här bör tilläggas att jag i efterhand insåg att listan på valda ordböcker i enkäten var angivna på ett ostrukturerat sätt, eftersom de skiljer sig åt innehålls- och målgruppsmässigt. Av slutresultatet kan ändå en intressant tendens utläsas, varför jag anser att listan i detta sammanhang är godtagbar. Som en förklaring till tidigare nämnda resultat kunde vara att man inte i första hand tänker på datorns ordböcker utan den fysiska som står i bokhyllan och därför också hellre använder den. Tryckta ordböcker är dessutom lättillgängligare för gemene man.

Vad som slås upp i ordböcker skiljer sig inte åt mellan informantgrupperna. Problemsökningen är således genomgående densamma. Det intressanta i sammanhanget ger ett tredje viktigt resultat i undersökningen vilket tydliggörs av tabell 2.

Uppslag	<u>Svenska 1</u> (n= 18)		<u>Svenska 3</u> (n= 27)		<u>Lärare</u> (n= 33)		<u>Totalt</u> (n= 78)	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Ordförklaringar	17	94	26	96	29	88	72	92
Stavning	15	83	19	70	28	85	62	79
Synonymer	12	66	19	70	27	82	58	74
Ordklass- beteckning	11	61	13	48	17	52	41	53
Bestämd/ obestämd form	11	61	13	48	13	39	37	47
Avstavning	10	56	13	48	13	39	36	46
Motsatser	9	50	14	52	11	33	34	44
Annat (etymologi, konstruktioner)	1	6	6	22	7	21	14	18

Tabell 2. Vad som slås upp i ordböcker

Vad som slås upp går inte i hand med vilka ordböcker som används. Informanterna sade sig nämligen främst slå upp ordförklaringar, men istället är det mer grammatiskt inriktade ordböcker som faktiskt används. En förklaring till detta kunde bero på antaget och faktiskt beteende. Man tror sig använda ordböcker i ordförklaringsyfte ("det som ordböcker är till för", som en informant uttryckte det), men i stället är det annat man letar efter, t. ex. stavning eller ordklassbeteckning.

Det fjärde resultatet är ett i mitt tycke det mest intressanta. Det kretsar kring frågan om eventuell undervisning i ordbokskunskap. Många har en ordbok hemma eller på sin arbetsplats, men hur många har egentligen tillräcklig bakgrundskunskap för att bäst utnyttja det innehåll ordboken har? Informationsupplysningen skiljer sig avsevärt från andra slags uppslagsböcker, exempelvis encyklopedier eller den mer vardagliga telefonkatalogen, och jag tror att många ordboksägare går miste om mycket av den information som finns efter ett uppslagsord, d.v.s. i en ordboksartikel. En sådan kunskap anser jag bör inhämtas i skolan, därför är det märkligt att en majoritet av mina informanter, 60 % så som tabell 3 visar, säger sig aldrig ha fått tidigare undervisning i ordbokskunskap. Detta kan visserligen förklaras med att de tillfrågade inte har någon minnesuppfattning om sådana inslag, att ordbokskunskap kanske förekom i någon form i svenskundervisningen, men i så fall inte särskilt djupgående. Mina resultat kan dock bekräftas av en annan undersökning gjord 1998 av B. T. Sue Atkins och Krista Varantola (1998:21-81), där även 60 % av deras informanter uppgav samma svar om frånvaro av undervisning eller instruktioner i användning av ordböcker. Detta väcker för mig en rad nyfikna och intressanta frågor som en framtida forskning kanske kan ge svar på. Vad orsakar detta undervisningsbortfall och kanske ännu viktigare, hur råda bot på det på bästa sätt?

Grupp	Med delaktighet		Utan delaktighet		Totalt	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Svenska 1 (n= 18)	7	39	11	61	18	23
Svenska 3 (n= 27)	7	26	20	74	27	35
Lärare (n= 33)	19	58	14	42	33	42
Totalt (n= 78)	33	42	45	58	78	100

Tabell 3. *Antalet informanter med eller utan tidigare delaktighet i ordboksundervisning*

Sammanfattningsvis verkar den allmänna bilden av läraren som en tillförlitlig språkauktoritet vara mycket positiv. Ordböcker används och relativt aktivt dessutom. Lärarna hyser stort självförtroende för den egna språkkänslan vilket är positivt inom undervisningssituationer. Eleverna kan gott vända sig till sin lärare för att få ett säkert och korrekt svar, i annat fall hänvisar läraren till (tryckta) ordböcker!

Litteratur

Atkins, B. T. Sue & Varantola, Krista 1998: Language Learners Using Dictionaries: The Report on the EURALEX/ AILA Research Project on Dictionary Use. I: *Lexicographica. Series Maior 88*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 21-81.

Enkät om ordboksanvändning

1. Kön

- Man Kvinna

2. Ålder 20 – 35 36 – 50 51 – 65+

3. Vilken (vilka) nivå undervisar du på?

- Låg/mellanstadium
 Högstadium
 Gymnasium
 Universitet/högskola

4. Vilken utbildning har du? Kryssa för lämpligt alternativ.

- Folkskola
 Yrkesskola
 Grundskola
 2-årigt gymnasium
 3-4 årigt gymnasium
 Universitet/högskola (inriktning, examen): _____
 Annan utbildning, nämligen: _____
Denna utbildnings längd: _____

5. Hur länge har du varit yrkesverksam lärare? _____

Varav hur lång tid anställd på nuvarande arbetsplats? _____

6. a Hur många kortare/längre texter skriver du och/eller bearbetar i genomsnitt per dag?

Räkna in både elevtexter och eget skrivande.

- Inga, men ____ i veckan
 1
 2-3
 4-5
 Annat antal, nämligen: _____

6. b Hur många av dessa är elevtexter respektive egna texter?

___ elevtexter ___ egna texter

7. a Använder du svenska ordböcker under din textbearbetning?
 Ja Nej (gå vidare till fråga 7. d)
7. b Om ja, vilka? Sätt ett P för de ordböcker du använder i pappersformat och ett E för de du använder i elektroniskt format, samt P/E om du använder både och.

☐ SAOL	☐ Etymologisk ordbok
☐ NEO	☐ TNC
☐ Synonymordbok	☐ Ny svengelsk ordbok
☐ Svenskt avstavningslexikon	☐ Nyordsboken
☐ Antonymordbok	☐ Konstruktionsordbok
☐ Slangordbok	☐ Baklängesordbok
☐ Främmande ord	☐ Förkortningsordbok
☐ Svenskt språkbruk	☐ Stora fula ordboken
☐ Oordboken	☐ Svenska skrivregler

7. c Andra, vilka? (T. ex. utländska) _____
7. d Om nej, varför inte? _____
7. e Använder du funktioner i ordbehandlingsprogram istället för ordböcker? I så fall, vilka?

8. Kände du till att alla de ovannämnda ordböckerna fanns? I så fall, vilka? (Oavsett om du använder dem eller inte.)

☐ SAOL	☐ Etymologisk ordbok
☐ NEO	☐ TNC
☐ Synonymordbok	☐ Ny svengelsk ordbok
☐ Svenskt avstavningslexikon	☐ Nyordsboken
☐ Antonymordbok	☐ Konstruktionsordbok
☐ Slangordbok	☐ Baklängesordbok
☐ Främmande ord	☐ Förkortningsordbok
☐ Svenskt språkbruk	☐ Stora fula ordboken
☐ Oordboken	☐ Svenska skrivregler

9. Hur ofta använder du ordböcker? Sätt ett P för pappersformat, E för elektroniskt format samt P/E för både och.

- Flera ggr dagligen
 Någon gång per dag
 Flera ggr i veckan
 Någon gång i veckan
 Flera ggr i månaden
 Någon gång i månaden
 Mycket sällan/aldrig

10. Vad slår du upp i ordböcker? Rangordna från mest uppslag (1) till minst uppslag (8).
 Ordförklaringar

(HUR) ANVÄNDER DU ORDBÖCKER?

- Synonymer
- Stavning
- Avstavning
- Ordklassbeteckning
- Bestämd/obestämd form
- Motsatser
- Annat, vad? _____

11. a Hittar du alltid svaret vid sökningen?

- Ja Nej

11. b Om inte, vad gör du då?

- Rådfrågar kollega
- Rådfrågar intern språkexpert
- Rådfrågar extern språkexpert (T. ex. Svenska språknämnden)
- Använder Internet
- Litar på egen språkkänsla
- Annat, vad? _____

12. a Förstår du all information i ordboken?

- Ja Nej

12. b Om inte, vad är det som kan skapa problem? (T.ex. uttalsbeteckningar, otillräcklig information, okunskap) _____

13. a Om flera alternativ finns vid ordförklaringar, hur gör du då?

- Väljer det första möjliga, utan att se till resten
- Prövar alla alternativ, men väljer det första ändå
- Prövar alla alternativ och väljer det som känns bäst
- Annat, vad? _____

13. b Läser du hela uppslagsordet, d. v. s. all information som står?

- Ja, allt
- Nej, bara början
- Nej, bara början, men skummar resten till slutet
- Annat, vad? _____

13. c Vad avgör om du läser allt eller inte?

- Längden på stycket
- Tiden
- Intresset
- Annat, vad? _____

14. a Hur upplever du det egna ordboksanvändandet? Kryssa för flera alternativ vid behov.

- Tidsödande (stressfaktor)
- Lärorikt
- Nödvändigt ont
- Roligt

(Inlärdd) vana

Annat, vad? _____

14. b Har du någon gång tagit del i någon undervisning i ordböksanvändning?

Ja Nej

14. c Om ja, hur och var skedde det? _____

14. d Om nej, skulle du vilja ta del i det och lära dig mer? Motivera gärna.

14. e Ger du själv undervisning i ordböksanvändning?

Ja Nej

14. f Om ja, hur stor vikt lägger du vid den? Motivera gärna. _____

15. a Håller du dig uppdaterad med de senaste utgåvorna av ordböcker?

Ja Nej

15. b Om nej, varför inte? _____

16. a Vad anser du om ordböcker som hjälpmedel i allmänhet? Motivera ditt svar.

16. b Tycker du något borde förbättras, läggas till eller omstruktureras vad gäller ordböcker?

16. c Vilka ordböcker är bra/dåliga? Saknas någon? Motivera ditt svar.

17. Övriga synpunkter.
